Андре Шедид

ДЕТЕ ИЗ МАЊЕЖА

Крсташи који су дошли из Француске и суседних земаља у метежу и молитви, састајали су се некада на том тргу испред величанствене главне цркве.

Како вера и рат наступају заједно, они усхићени и грозничаво узбуђени ратници, они освајачи прожети врлином својега циља, припремали су се за вечну и дивљу трагедију: за трагедију вере и покоља, освајања и страве, јунаштва и крви.

А данас – бар на ономе скверу где усправно стоји само једна од кула угледне грађевине – слика је сасвим другачија: то је миран паркић, разноврсно становништво, игре и забава.

Месец јун. Дан лагано одмиче. Пролазници свих раса, свих животних доба, разноврсно обучени, прелазе преко трга с једне на другу страну одлазећи у Бобур, у Хале, у Шатле. Други шврљају стазама тог квадрата зеленила, шетају псе, седе на некој од клупа.

На углу сквера што се ивичи са Булеваром Севастопољ, један мањеж обилази последње кругове.

Диван мањеж, улепшан венцима и цветовима у штукатури, украшен са седам овалних огледала. Дванаест риђих коња црних репова, један белац са гривом, златним уздама и копитама, најзад, врхунац: поворку завршавају вилинске кочије у којима се виде две клупице обавијене црвеним сомотом, и све то кружи уз звуке неког старог шлагера.

Максим Бален је поносан на свој уређај и сву опрему. Син и унук канцелријских службеника, поноси се што се однедавно извукао из теснаца бирократије, из уске средине мастиљара који су од пре неколико година напредовали до писања на рачунару.

Без жаљења, и углавном са олакшањем, одвојио се од породице која га је одмах прогласила „пропалитетом и лакрдијашем”. Максим се дичио момковањем, јер је захваљујући том стању, иако је имао скоро педесет година, могао слободно да располаже својим животом.

Међутим, има више од годину дана како је почео да губи храброст. Кружни облик мањежа који га је у правилним размацима доводио пред неко од седам огледала, приморавао га је да се суочава са својом сликом, некако брзо отежалом и повијеном. Његов црни пуловер није више прикривао испупчени и омекшали трбух. Омлитавели образи, оголела глава, непрекидно су му се појављивали пред очима.

Мада није био женскарош, Максим се могао похвалити многобројним и брзим успесима код жена; али од пре неког времена поглед пожељних жена, када би се укрстио са његовим, постајао би угашен, без сјаја.

Са друге стране, обилато је добијао саосећања старих дама! Њихово намигивање, речи саучесништва – показивали су му да га оне већ сматрају себи једнаким, због чега би он уздрхтао.

Послови су ишли нешто слабије. Уморан, вашарџија је увече прекривао своје уређаје огромном непромочивом церадом пре него што, све раније и раније, крене ка својем предграђу.

Ускоро Максим поче да примењује ситне мере штедње које нимало не помогоше његовом послу. Та ограничења, те рачунице пробудише у њему навике његових предака које му донеше извесно задовољство. Шкртарећи, цицијашећи – као што је радила цела његова породична лоза, а да им имовина никада није унапређена – он се својим чуварним и опрезним поступањем вратио традицији штедње и гледања унапред, чега дотле код њега није било.

Да би смањио трошкове за струју, престао је да пали лампионе. Да не би куповао нове касете, стављао је на грамофон мелодије које су нестале са свих угледних листа. Да би

избегао да запосли неког помоћника за време школског распуста, укинуо је игру дрвеним палицама, венац висећих прстенова, а тиме и лизалице које је делио победницима.

Осећао је извесно задовољство што на тај начин кажњава ту дечурлију искварену телевизијом, што кажњава данашњу све размаженију децу, све мање безазлену, којој мањежи са својим дрвеним коњима, својим кружним кретањем, гипсаним каруцама, нису будили никакве снове!

Максим постаде сетан, тврдица. Оклопи се горким осећањима.

Већ тринаесту ноћ заредом, млади Омар-Пол је обилазио око мањежа.

Између школских часова, видео га је како ради. Опчињен, задивљен, сањао је да се провоза један круг. Али дечак није имао у џепу ни пребијене паре. Власник, сањалчког израза лица, свакако му не би одобрио вересију.

Опседнут оним коњима што касају у месту, Омар-Пол се њихао у ритму музике која их је пратила.

Привучен сјајноцрвеним каруцама, полуотвореним као какав гостољубиви стан, он одмах помисли на своју кућу. На оно мало што је тамо од ње остало пошто су је разрушиле бомбе!

Дечак је посматрао пролазнике. Прелазили су преко сквера лаким кораком, не примећујући задовољства која су им била пред очима, несвесни јединствене среће што могу да се крећу куда хоће не плашећи се смрти на сваком раскршћу.

Са болом се сети свог града који је напустио пре неколико месеци.

Овде, велико усправно дрвеће се уздиже поред самих снажних грађевина. Тамо, квартови у рушевинама! Поломљено дрвеће сваљено у рупчаге, зграде оштећене, порушене, зидови избушени мецима...

Неки од тих меткова учинили су га сирочетом. Један му је прострелио образ. Други му је прошао кроз раме и откинуо му леву руку.

Омара-Пола, који је био чио и сналажљив, прихватили су старији рођаци без деце – одавно емигрирали на обале Сене. Његови домаћини, вредни и послом доста заузети трговци, дали су му да ужива пуну слободу.

Чим је дошао, породица га је упознала са целим квартом:

– Овде ћеш наћи све што будеш тражио.

Нема потребе да се иде даље.

Када га је упитао за ону чудно усамљену кулу, рођак који се хвалио како добро зна историју, објасни му:

– У прошлости, ратници који су долазили са читавог Запада, састајали су се на овоме тргу. Одавде су полазили на пут да освајају света места и да шире „праву реч".

– Какву то „праву реч"? – упита дете.

Он је имао две такве речи. Ону од мајке: јеванђелску реч; и од оца куранску реч. То јединство је стално представљало проблем околини. Омар-Пол је врло рано извукао сопствене закључке због којих је истовремено остао толерантан и сумњичав. Његово име сложено од два, сведочило је о једном споју. Био је одлучан да храбро и поносито сачува његов симбол.

– Какву то праву реч?

– Божију реч – одговори рођак.

Наслућујући иза тих претераних речи друге крваве догађаје, друге покоље, друге несреће, сличне онима које људи свих мишљења трпе у његовој земљи још и данас, дете сместа поче да дрхти целим телом.

– Бог није убица!

– Шта је теби? Шта је то с тобом, мали?

Рођаци нису успели да из њега извуку више ни једну реч. Стиснутих усана, укочена тела, слеђен, Омар-Пол утону у ћутање све до сутра.

Тринаесте ноћи, док је стајао пред мањежом, сети се тог разговора.

Његов убијени град му се указа пред очима у ужасним сликама. Виде она позната, драга братска лица одједанпут преображена у грозне и искежене маске.

Следећи пример својих родитеља, Омар-Пол би одбио да изабере, да мрзи. Међутим, његови отац и мајка су мртви. Обоје, као и толико других. Мртви и сахрањени!

Ове успомене које овде ни са ким не би могао да подели, веома га заболеше. Толико га заболеше да је само мислио како да пригуши плач, да пронађе неко прибежиште у које би се завукао.

И тада помисли на каруце. Ту би се шћућурио. Склупчао би се на клупици обложеној сомотом, нежној, мекој као груди његове мајке.

Омар-Пол процени где се оне налазе. Затим подиже крај цераде и са уздахом олакшања увуче се у блиставе кочије.

Ту унутра, у скровишту, сазу обућу.

Лежећи на боку, савијених ногу, уљуљкан гибањем федера, он полако заспа, као беба у колицима.

Рано ујутру, појави се Максим.

Дани су му били дуги, одвратно досадни. Чекао га је низ послова: да скине цераду, да је савије, да подмаже федере, да очисти огледала, углача дрвене коње, изгланца каруце! Прашина се свуда увукла; требало би да је брише једанпут у двадесет четири сата.

Да ли је време да размишља о пензији? Максим Бален одбаци ту помисао. Како би испунио толико слободно време? Како би могао вратити дугове у које је ушао куповином и обнављањем мањежа?

Вашарција се са љутњом загледа у звоник без цркве у близини сквера.

Волео би, ипак, да уђе у неку црквицу. Да замочи руку у шкропионицу. Да светом водом освежи чело, усне, срце.

Поглед на ту кулу без цркве, на тај звоник без звона, на онај шиљак без завршетка, само појача његово лоше расположење.

Подигавши цераду прецизним а безвољним покретима, Максим одједанпут оштро врисну.

На поду каруца открио је склупчанога чупавог дечака којег његов врисак сместа пробуди.

Вашарџија се једним скоком нађе на вратима каруца која нагло отвори. Зграби укочену скитницу за ону једну руку и повуче га ка излазу.

– Напоље! – викао је. – Напоље!

Полако се прибравши, дете је покушавало да се оправда:

– Био сам дошао да направим један круг. Није било никога.

– Да направиш круг, усред ноћи?

– Код нас је још ноћ! – изговори мали.

– Где је то код вас?

Омар-Пол не би да одговори на то питање. Нека места се не могу описивати. А изрећи њихово име, само би повећало осећање напуштености и самоће које изазива равнодушност оних који не знају.

Максим прекиде ћутање:

– Баш мене брига одакле си! А знам да те тако одрпаног, без обуће на ногама (он се не усуди да помене да дечак нема ни једну руку), никада те не бих пустио да се попнеш у мој мањеж!

– Ципеле су ми у твојим каруцама – одврати дечак – Требало би да ми их вратиш!

– Да их се отарасим, хоћеш рећи. А и тебе, тако вашљивог, и то сместа! Сад ћеш видети!

– Ја немам вашке. Никада нисам ни имао! Погледај. (Он протресе своју густу и коврџаву косу.) Реци ми, има ли ту и једна једина ваш?

– Губи се или ћу звати полицију!

Ове претње не уплашише дечака. Једним погледом је оценио особу која је била пред њим. Иза његових грдњи, љутитости, видео је човека крхког, осетљивог, чак и саосећајног. Због свега што је доживео у порушеној домовини, Омар-Пол је стекао,

мада је био врло млад, способност да тачно процени људе; умео је да расуђује о животу и несигурности, што га је чинило истовремено меким и стрпљивим.

– Зашто „баш ме брига”? Зашто „губи се”? Зашто „полиција”? Зашто тако разговараш са мном?

Стојећи на прстима, дете покуша да урони свој поглед и поглед саговорника.

– Немој да се љутиш. Употреби ме, нећеш зажалити.

– Тебе да употребим? Са том једном руком? Чему би могао да ми послужиш?

– Прво: помажући ти, платићу за ноћ проведену у твојим каруцама. Друго: чистићу твој мањеж, направићу бисер од њега. Треће: нудим ти бесплатно све своје услуге!

Осетивши да је ту дирнуо у осетљиву тачку, Омар-Пол настави:

– Чујеш ли ме: бесплатно!

Пре него што је Максим стигао да му одговори, дечак који је већ зграбио крпу, пајалицу, метлу и средства за чишћење, стаде да трља, четка, глача, све певушећи.

Служећи се једном руком и мишићавим ногама, успуза се затим на кров да углача црвену куполу.

– Какав мајмун! – узвикну Максим, полузадивљено, полупрезриво.

– Спретан као мајмун! – одврати дечак, окренувши израз у своју корист.

Неколико минута касније, он стаде пред Максима:

– Приредићу ти и једну представу.

– Представу?

– Ја засмејавам људе. Засмејавам их до суза!

Омар-Пол је нагласио ту последњу реч.

Сећао се толико претрпљеног бола, много стварне туге. Прибрао се:

– Хватају се за стомак од смеха! Дај ми мало боје, неколико крпа, и видећеш.

Онда се изгуби у остави. Тамо се преруши и намаза по лицу, стешњен између грамофона, машинерије и фиоке-касе.

Максим осети помало сумњу, али је одмах одбаци. Од саме деранове појаве, колебајући се између одбијања и симпатије, опседала су га противречна осећања.

Подбоден радозналошћу, одлучи да пристане. Убрзо, са љубопитљивошћу гледаоца пред подизање завесе, затече себе како нестрпљиво очекује да се онај обешењак поново појави.

Црвено обојене косе, лица намазаног са више боја, очију и уста повећаних наранџастом бојом, Омар-Пол се појави пред вашарџијом који га је гледао забезекнуто.

Са перушком уместо руке коју није имао, изгледао је као какво чудно биће, получовек, полуптица. Са стопалима окренутим унутра, дечак дошепа до њега, клатећи куковима, брзо покрећући исплажени језик као да лапће ваздух.

Максим прште у смех:

– Какав лакрдијаш!

Убрзо људи навалише, очарани оваквим комедијањем. Довлачећи и одрасле, гомила деце је освајала мањеж, испуњавала га све до времена за затварање.

На крају дана, Максим и дечак су заједно намештали тешку цераду. Зближавали су их сви ти послови, све те игре.

После недељу дана, Максим честита детету и упита га како му је име.

– Омар-Пол.

– Омар-Пол? Али та два имена не иду заједно!

– Ја се зовем Омар-Пол – био је упоран дечак.

– Требало би наћи нешто друго.

– Не дирај моје име!

Тон му постаде оштар, одсечан. И поред чудне природе дечака, Максим осети да тај може да постави несавладљив зид испред свега са чим би се сукобио.

– Нисам хтео да те повредим.

– Моћи ћеш да придружиш и треће име уз ова два – додаде дечак, одједном помирљив.

– И треће име? А које то?

– Зови ме „Омар-Пол Чаплин”.

Дечко је гајио прави култ према „Шарлоу” којег су, као и њега, злостављали људи и прилике, као и њега, млеле невоље. Према оном „Шарлоу” који је, мимиком, мајмунисањем и смехом, умео да човека одједанпут ослободи невоље.

– „Чаплин?” Стварно мислиш да је то доба замисао?

Тај космополитизам му није говорио ништа добро.

– Добра је то замисао. Доста ће ти донети.

Омар-Пол је имао невероватан смисао за послове. Његови преци су од античких времена пловили морима, трговали, отварали на свим обалама на Средоземљу многбројне и плодоносне траговачке радње.

– Ставићеш свуда око сквера велики број плаката, са мојим крупним именом.

– А твоја породица? Имаш, ваљда, породицу. Шта ће она мислити о свему томе? Хоћу чисто пословање. Не желим неприлике.

Са породицом ће се Омар-Пол снаћи! Објасниће им да ће вашарџија после извесног времена обуке почети да му плаћа. Обећаће им, такође, да ће ићи у вечерњу школу. Заузети својим пословима, рођаци ће осетити олакшање када сазнају како је дете, шокирано ратом и губљењем свих својих, нашло неки забаван посао.

„Кловн!” „Шарло!” Са својим комичним лицем, стопалима окренутим унутра, махањем оном руком-перушком, Омар-Пол Чаплин ће изазивати смех.

Смех, громогласан смех као одговор на људско лудило и бесмислену смрт!

– Видим шта смераш, ускоро ћеш ми тражити плату.

– Бесплатно! – потврди дете. – Ти плаћаш плакат, мени допушташ да се возим на твојем мањежу. Ја радим остало: бесплатно!

– Онда, идемо „бесплатно!” – закључи Максим, задовољан.

Је ли овај деран њега опчинио? Или се десило обрнуто? Човек слеже раменима, авантура му се стварно свидела.

Плакат ускоро би готов. Дечак је изабрао слова, стил, боју. „Омар-Пол Чаплин!” истицало се у црвеној боји и великим словима.

Омар-Пол је јурцао око мањежа, шалећи се, играјући, најављујући. Онда би се његов комичарски делиријум нагло разбио о неки невидљиви зид. Тада су му се отимале збркане реченице, потресне речи које је пратио показивањем своје осакаћене руке. Покретом, кратким реченицама, подсећао је: једно рушење, један покољ, једна агонија.

Затим је дете, исто тако нагло, прекривало, сакривало тај ужас пируетама и лакрдијама.

Омар-Пол је трчкарао из једне у другу просторију мањежа, час стојећи на белом коњу, час лежећи на неком од рићана, час, као враг, скакућући ван каруца.

Деца су непрекидно пристизала. Родитељи су, не жалећи, вадили паре.

Послови су напредовали. Максим набави најновије популарне плоче, палио је лампионе још пре сутона. Размишљао је, чак, да поново почне да дели лизалице.

Једног поподнева, седе у каруце. Препуштајући се кружном кретању и њихању, звиждукао је у ритму популарне песмице. Осећао се срећним.

Мајке и пратиље деце чиниле су му се све млађе. Детету једне од њих – црнке сетнога погледа, у врло упадљивим хаљинама жарких боја, коју је био назвао „жена-булка” – поклонио је једну вожњу на беломе коњу. Надао се да ће тим великодушним поступком касније придобити извесну наклоност.

У августу Омар-Полови рођаци одоше на одмор у Оверњу. Максим опреми код своје куће место за дечака. Ни један од њих није ни помишљао да се мањеж затвори.

Вашарџија ускоро пожеле да сакатом детету прибави протезу за руку. Одведе га, о свом трошку, код ортопеда. Проба са вештачком руком показа да је то могуће.

Максим је опет постао дарежљив, опуштен. Позва „жену-булку!” на вечеру. Те ноћи је сазнао да је разведена и био је срећан. Дете које је водила у шетњу није њено, него пријатељице којој је тако помагала за време викенда.

– Зовем се Мадлен.

Тако протекоше две године. Блиставе године!

Мадлен је долазила сваке вечери. Мањеж је сијао хиљадама светиљки. Популарност „Омар-Пол Чаплина!” је прешла обе обале Сене.

– Бићу одсутан цео дан – најави Максим једног зимског јутра.

– Куда ћеш?

– То је моја тајна.

Онда додаде, са враголастим изразом:

– Рећи ћу ти то једнога дана, Омар-Поле.

У осам сати увече Максим се не појави. На тргу је било прохладно. Код мањежа није било никога осим Мадлене. Млада жена поможе Омар-Полу да рашири цераду. Онда се обоје склонише у оставу.

На опустели сквер је полако падало иње.

Ускоро дође девет сати. Па једанаест. Па поноћ.

Узнемирени, жена и дечак похиташе у стан. Максима није тамо било. Свуда су тражили; али не нађоше никакав коверат, никакву поруку.

После неколико сати чекања, настаде грозничаво тражење по болницама и полицијским станицама.

Сутадан ујутру сазнаше да је благо припитог Максима оборио неки аутомобил на Тргу Конкорд.

Нађоше га у сали за реанимацију, везанога каишевима, прикљученог на цевчице. Тешко је дисао.

– Јадни човек, бунца – дошапну им болничар. – Стално тражи Чаплина! Знате, оно: „Шарло!”.

После три дана, Максим познаде дечака. А он и Мадлен, чија је црвено-љубичаста хаљина оживљавала сиве зидове, држали су се за руке. Лекар им је напоменуо: нема никакве наде да се вашарџија спасе.

Максим се, међутим, смешкао мичући уснама. Омар-Пол се нагну, примаче уво.

– Сада имаш четири имена...

– Одмарај се, Максиме. Не треба да се замараш.

– Пусти ме... да говорим – прошапутао је.

– Саслушај га – рече Мадлен. (Рука јој је дрхтала у дечаковој.) – Молим те, слушај шта говори.

– Ти се сада зовеш Омар-Пол Чаплин-Бален.

Самртник је извлачио сваку реч из грла пре него што је клонуо.

Онда, током следећег сата, изронивши неколико пута из коме, понављао је као какав весели припев:

– Бесплатно, бесплатно. БЕСПЛАТНО!

Максим и Омар-Пол су последњи пут изговорили своју лозинку:

– Бесплатно, бесплатно. БЕСПЛАТНО! – поновили су као одјек.

Кроз недељу дана дете сазнаде од нотара да је Максим, у његову корист, потписао документ о усвајању.

Радио је на томе већ месецима.

Онога дана задржао се у бистроу да прослави срећан догађај. Под пазухом је носио боцу шампањца, да би исте вечери наздравио са Мадленом и дечаком.

Поред њега је нађена разбијена боца.

Пенушави, ваздушасти, мирисни мехурићи из ње мешали су се са крвљу која је лагано цурила.